

IN VITRO USULIDA YARATILGAN GILOS KO'CHATLARINI KASALLIKLARGA VA ZARARKUNANDALARGA CHIDAMLILIGI

Normurodov Davlat Soyibnazarovich

q,x,f,n. dotsent, Sharof Rashidov nomidagi Samarqand Davlat
Universiteti Agrobiotexnologiyalar va oziq – ovqat xavfsizligi instituti.

Normurodovdavlat7@gmail.com

Eshonqulova Iroda Isomiddin qizi

magistranti, Sharof Rashidov nomidagi Samarqand Davlat
Universiteti Agrobiotexnologiyalar va oziq – ovqat xavfsizligi instituti,

irodaeshonqulova88@gmail.com

ANNOTATSIYA

Annotasiya. Ushbu maqolada Gilosni in-vitro usulida sog'lomlashtirilgan ko'chatlarni jadal ko'paytirish orqali gilosning turli xil kasalliklariga chidamli virussiz ko'chatlari yetishtirish va hosildorlikni oshirish va eng muhim iqtisodiy samaradorlikga erishish shuningdek hozirgi vaqtda mahalliy bog'dorchilikni sifatli, serhosil, oziqa elementlarga boy bo'lgan o'simliklar bilan taminlash ishlari olib borilmoqda.

Kalit so'zlar: *Gilos, ko'chat, zararkunandalar, o'sish, hashoratlar, in vitro, Sag Agro, laboratoriya, virus, zamburug', variant.*

KIRISH

Hozirgi paytga kelib dunyoda aholi sonining ortib borishi sifatli oziq-ovqatga bo'lgan talabning oshishiga olib kelmoqda. Xususan O'zbekiston hududa qishloq xo'jalik maxsulotlarini yetishtirish va zararkunandalarga, turli iqlim omillariga chidamli, bog'dorchilik sohasida yuqori hosilli ko'chatlar yetishtirish ishlari olib

borilmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 11 maydagi “Respublika hududlarini qishloq xo‘jaligi mahsulotlari yetishtirishga ixtisoslashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida PQ-4709-son qarorida oziq-ovqat mahsulotlarini yetishtirish hajmini ko‘paytirish orqali ichki bozorni sifatli mahsulotlar bilan ta‘minlash hamda mamlakatning eksport salohiyatini oshirish maqsadida ekin maydonlari sezilarli darajada kengaytirildi. Shuningdek, tumanlarni mevasabzavotchilik klasterlari hamda kooperatsiyalarga birlashtirish kabi amaliy choralar ko‘rilmoqda.[1] Hozirgi kunda O‘zbekiston dunyoda gilos yetishtiruvchi 40 mamlakatlar ro‘yxatiga kiradi. Ma’lumotlarga ko‘ra, O‘zbekiston gilos yetishtirish bo‘yicha dunyo peshqadamlarining 10 taligiga kiradi.[2] Gilosning mazzasi va inson salomatligiga foydali ta‘siri ko‘p bo‘lganligi sababli, unga nafaqat gilos yetishtiruvchi davlatlarda, balki gilos yetishtirmaydigan yoki kam hajmda yetishtiradigan mamalakatlarda ham talab katta. Dunyo bozorida yildan yilga gilosga talab oshib borayotganligi kuzatilmoqda, so‘nggi 5 mavsum davomida talabning o‘ratacha o‘shish so‘r‘ati 7% tashkil etmoqda. O‘zbekistonda qishloq ho‘jaligida olib borilayotgan islohotlar natijasida, jumladan, maydonlarni oshirish va intensiv bog‘lar barpo etilishi, yaqin kelajakda gilos yetishtirish va uning eksport hajmi yanada ortishidan dalolat beradi.

TADQIQOT MATERIALLARI, METODOLOGIYASI VA NATIJALARI

O‘zbekistonda gilos har yili meva beradi, lekin hosil yillari bo‘yicha o‘zgarib turadi. 15-20 yoshdagi gilos daraxti to‘la meva berish davrida o‘rtacha 100-150 kg, ba‘zan 200 kg va undan ortiq hosil beradi. Gilos hosildorligi shoda novdalar soni va ularning saqlanib qolishiga bog‘liq. O‘shish novdalarda 20-30% gulkurtak, shoda novdalarda 70-80% gulkurtak joylashadi. Gilos yoshi katta bo‘lishi bilan meva berishi shoda novdalarda to‘planadi. Fevral oxirimart

boshlari gilosda vegetatsiya davri boshlanishining oʻrtacha muddatlaridir, aprelning birinchi yarmida gullay boshlaydi, ertapishar navlar may boshlarida, ayrim yillarda aprel oxirida pishadi, odatda 5 noyabrdan 22 noyabrgacha bargi toʻkiladi.[3] Oʻzbekistonda gilosning yaxshi oʻsishi uchun avvalo mahalliy sharoitga eng moslashgan navlarni tanlash kerak. Gilos boshqa mevali daraxtlarga nisbatan zararkunandalarga ancha bardoshli. Asosan unga qushlar zarar 40-90% keltiradi. Biz tadqiqotni Samarqand viloyati Jomboy tumanida joylashgan Sag Agro MCHJ laboratoriyasida olib bordik. Bu In vitro laboratoriyalarida mevali daraxtlarning turli kasallik va zararkunandalardan holi hamda qurgʻoqchilikka chidamli, turli iqlim sharoitiga mos navlarining klon payvandtaglari va payvandlangan koʻchatlari yetishtiriladi.

Gilosning navlariga eng xafli boʻlgan zararkunandalar, parazitlar, turli kasalliklar hosilning kamayishiga, gilos koʻchatlarini erta nobud boʻlishiga olib

kelinadi. Gilos oʻsimligini parvarish qilish murakkab jarayon boʻlmasdan barcha ekib oʻstiriladigan oʻsimliklarning agrotexnikasiga oʻxshash lekin laboratoriyada yaratilgan gilos navlarida kasalliklar va zararkunandalar qarshi immun tizimi mustahkam klon varyantlari yaratilgan boʻlib bu koʻchatlardan intensiv gilos bogʻlar yaratilmoqda.

Gilos kasallik va zararkunandalar

	Zabrugʻli	Virusli	Hashoratli kasalliklar
	Kokkomikoz	Olxoʻri chechagi (PPV) virusi	Olcha pashshasi.
	Monilioz	Fitopotogen viruslar	Olcha shirasi (biti)
Gilos koʻchatlariga	Klyasterosporioz	Little cherry 1 (LChV-1)	Gilos qora biti
	Meva chirishi	Cherry Necrotic Rusty Mottle (CNRMV)	Oʻrgimchakkana
	Un-shudring (oidium)	Cherry leaf roll virus (CLRV)	Kaliforniya qalqondori
	Sitosporoz		Oʻrik filchasi

Samarqand viloyati Jomboy tumanida joylashgan Sag Agro MCHJ laboratoriyasida ajratilgan tajrib yer uchastkasida in-vitro usulida yetishtirilgan gilos koʻchatlarini klon varyantlari va oddiy usulda oʻstirilgan gilos koʻchatlarini 2 ta variant sifatida qoʻyildi. Olib borilgan tadqiqotlari natijasida oddiy usulda oʻstirilgan nihollarda virus bilan zararlanishga chalinish oʻrtacha koʻrsatkichlarni qayt edi. Hozirda qoʻyilgan varyantlarda yana koʻzatish ishlari olib borilmoqda.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda Samarqand viloyati Jomboy tumanida gilos yetishtiriladigan tadqiqot uchastkasida fenologik kuzatuvlar olib borilganda bir qator virusli kasalliklarga xos alomatlar in vitro usulida yetishtirilgan nihollarda koʻzatladi. Keyingi tadqiqotlarimizda zamonaviy texnologiyalar yordamida gilos nihollarini monitoring qilish kasalliklarni aniqlash va ularni oldini olish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Bu mamlakatimizda turli kasalliklarning tarqalishini oldini olish va iqtisodiy zararni kamaytirishni imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Respublika hududlarini qishloq xo‘jaligi mahsulotlari yetishtirishga ixtisoslashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risidagi PQ-4709-son qarori 2020.
2. Xalqaro KAB tashkiloti – Gilos yetishtirish. – AQSh, 1996.
3. A.E. Qarshiev-Gilos yetishtirish 2021.
4. Zamonaviy intensiv gilos bog‘lari Toshkent 2018.